

Qerim DALIPI & Besim MORINA
(Shkup-Prishtinë)

**RRETHANAT SOCIO-ETNIKE NË NAHIJEN E TETOVËS,
SIPAS REGJISTRIMIT TË VITEVE 1467-1468**

Abstrakt: Mbi bazën e regjistrimit kadastral osman të viteve 1467-1468 bëhet përpjekje të ndriçohen aspektet socio-etnike që karakterizuan nahijen e Tetovës në këtë kohë. Në këtë kontekst, pasi sqarohen rrethanat e përfshirjes së nahijes së Tetovës në kuadër të qarkut të Shkupit dhe më pas të pashasanxhakut të Shkupit, hidhet dritë mbi regjistrimin osman, shtrirjen territoriale dhe vendbanimet që ishin në kuadër të saj, numrin e banorëve dhe të timarlinjve, rrethanat fetare etj. Gjithashtu, duke shfrytëzuar literaturë relevante mbi antroponimet dhe patronimet, por edhe mbi toponimet arbërore, të cilat gërshetohen me ato të pranishme në këtë nahije, nxirret në sipërfaqe struktura etnike, në veçanti prania e arbërve në trojet e tyre etnike.

Fjalët kyçe: regjistrimi osman i viteve 1467-1468, nahija e Tetovë, fshatrat, timarlinjt, struktura etnike.

Aty nga fundi i shek. XIV, respektivisht midis 1. IX. 1391 dhe 6. I. 1392, qyteti i Shkupit ra nën sundimin e osmanëve,¹ të cilët e shndërruan atë në bazë ushtarake prej nga niseshin ekspeditat

¹ Душанка Бојаниќ-Лукач, *Како Турците го презеле Скопје*, në: “Зборник на Музеј на град Скопје”, II-III, Скопје, 1965-1966, 5-7.

kundër viseve të fqinje. Në fakt, Shkupi u bë seli e *qarkut*, përkatësisht e *krahinës* (uxh) osmane (sanxhakut), njësi administrative me karakter të theksuar ushtarak dhe të përkohshëm, që pushteti osman i organizonte në krahinat kufitare të Perandorisë. Në krye të qarkut të Shkupit qëndronte *krahinari* (uxh-beu), i cili kishte për detyrë të mbikëqyrte vasalët fqinj dhe po t'i jepej mundësia edhe të sulmonte dhe të pushtonte territoret e tyre.²

Në kuadër të qarkut të Shkupit, bënte pjesë edhe nahija e Tetovës. Mirëpo, pas themelimit të sanxhakut të Bosnjës (1463), qarku i përmendur pushoi së ekzistuari.³ Nahija e Tetovës dhe disa të tjera (rreth 20 nahije), u përfshinë në kuadër të pashasanxhakut të Shkupit, që shtrihej në juglindje deri në Selanik.⁴

Vendosja e pushtetit osman u shoqërua me procesin e regjistrimeve kadastrale, që pushteti osman i organizonte kohë pas kohe. Regjistrimi bëhej nga një komision i veçantë, i dërguar nga kryeqendra e Perandorisë Osmane. Ai, në bashkëpunim me autoritetet e pushtetit vendor-nahijes, regjistronte të gjithë vendbanimet, bashkë me popullsinë e tyre, tatimet, si dhe të gjitha të ardhurat feudale, duke përpiluar regjistrin e hollësishëm (*defter-i mufassal*). Në bazë të këtij regjistri, përmes seleksionimit të të dhënave, komisioni përpilonte edhe regjistrin tjetër kadastral, atë përmbledhës (*defter-i icmâl*).⁵ Në punimin tonë, ne i referohemi

² Qerim Dalipi, *Arbëria midis Republikës së Venedikut dhe Perandorisë Osmane (1355-1443)*, Tetovë, 2012, 172, 216, 229, 231; Драги Ѓорѓиев, *Скопје од турското освојување до крајот на XVII век*, Скопје, 1997, 19-25.

³ Skender Rizaj, *Kosova gjatë shekujve XV, XVI dhe XVII*, Prishtinë, 1982, 52.

⁴ *Historia e popullit shqiptar*, I, Tiranë, 2002, 379. Ndonjë autor tjetër mendon se bëhet fjalë për pashasanxhakun e Edrenesë, i themeluar që në kohën e pushtimeve të para osmane në Gadishullin Ballkanik (Александар Стојановски, *Административно-територијалната поделба на Македонија под османлиската власт до крајот на XVII век*, in “Гласник“ – Институт за национална историја, год. XVII, бр. 2, Скопје, 1973, 133).

⁵ Gjerësisht për këtë shih: *Krajište Isa-bega Isakovića - Zbirni katastarski popis iz 1455. godine*, priredio Hazim Šabanović, Sarajevo, 1964, XXXII-XXXIII; *Турски документи за историјата на македонскиот народ – Опширен пописен дефтер № 4 (1467-1468)*, под редакција на Методија Соколоски – Александар Стојановски, Скопје, 1971, 8 (në tekstin e mëtejshëm: *Опширен пописен дефтер*

regjistrin të hollësishëm, i cili përmban të dhëna edhe për nahijen e Tetovës, ndërsa u përpilua gjatë viteve 1467-1468.⁶

Në bazë të emrave të fshatrave që bënin pjesë në kuadër të nahijes së Tetovës, mund të përcaktohen edhe kufijtë e përafërt të saj. Kështu, në lindje dhe verilindje ajo kufizohej me vilajetin e Shkupit, në jug (të Gostivarit) me nahijen e Kërçovës, në jugperëndim me nahijen e Rekës dhe në perëndim dhe veriperëndim me malin Sharr.⁷

Popullsia në Perandorinë Osmane ndahej në dy shtresa bazë: *askere* dhe *raja*. Shtresa askere (ushtarake) përbëhej nga të gjithë ata që ushtronin funksione ushtarake-administrative (funksionarët, nëpunësit dhe kleri mysliman) dhe ishin të liruar nga pagesa e taksave. Ndërsa, shtresa raja përbëhej nga të gjithë ata që paguanin taksa dhe nuk merrnin pjesë në luftë.⁸ Rrjedhimisht, përfaqësues të këtyre shtresave ishin të pranishëm edhe në nahijen e Tetovës.

Qendër administrative dhe ushtarake e nahijes ishte qyteti i Tetovës. Në krye të nahijes qëndronte *subashi* Sylejman Beu, i cili varej nga sanxhakbeu, ndërsa ushtronte pushtetin ushtarak dhe administrativ. Pranë subashit ishte *kadiu*, i cili ushtronte postin e gjykatësit, kurse varej nga sulltani. Nën komandën e subashit ishte *çeribashi*, i cili kishte për detyrë t'i udhëhiqte timarlinjtë gjatë kohës së ekspeditave ushtarake⁹ Është karakteristikë se garnizoni osman ishte i stacionuar në kështjellën e Sobrit dhe është evidentuar si "*ruajtësit e kështjellës së Sobrit*". Ai numëronte 12 veta, me në krye komandantin - *dizdarin*. Përfaqësues tjetër i klasës askere që ushtronte detyrat e tij në këtë kështjellë ishte funksionari i fesë

N° 4); Qerim Dalipi, *Nahija e Kërçovës* sipas regjistrimit të viteve 1467-1468 (Aspekte shoqërore), në: *Gjurmime albanologjike*, seria e shkencave historike, nr. 47/2017, Prishtinë, 2017, 29-30.

⁶ Општен пописен дефтер N° 4, 293.

⁷ Po aty, në më shumë vende.

⁸ Noel Malcolm, *Kosova – Një histori e shkurtër*, Prishtinë-Tiranë, 2001, 98.

⁹ Општен пописен дефтер N° 4, 293, 333, 395; krh.: *Historia e popullit shqiptar*, I, 379-380, 516; Драги Ѓорѓиев, *Скопје од турското освојување до крајот на XVII век*, Скопје, 1997, 34; Александар Матковски, *Отпорот во Македонија*, I, Скопје, 1983, 386.

islame - *imami*. Të gjithë këta posedonin timare të përbashkëta, me përjashtim të dizdarit që zotëronte timar të veçantë.¹⁰

Baza e sistemit ushtarak osman ishte sistemi i spahinjve, respektivisht sistemi timar. Spahinjtë nuk kishin rrogë. Atyre për të jetuar dhe për të kryer shërbimin ushtarak u jepeshin, në zotërim nga shteti, ngastra toke - *timare*. Në fshatin ose fshatrat që përbënin timarin banonin fshatarët (*raja*), zotëruesit e tapive, të cilët u paguanin spahinjve taksa të caktuara. Varësisht nga të ardhurat që realizonte spahi (timarliu) përcaktoheshin edhe obligimet e tij ndaj shtetit.¹¹ Meqë kjo çështje është e lidhur ngushtë me sistemin tatimor të timarit,¹² i cili nuk është objekt trajtimi në punimin tonë, në këtë rast e theksojmë se në nahijen e Tetovës 2 timare ishin dhuruar në zotërim me *berat* (dekret) të sulltanit, kurse 32 të tjera me berat të pashait. Midis këtyre të fundit ishte edhe një timar që përbëhej vetëm nga një *mezër* dhe ishte i regjistruar si jashtë regjistrit. Për 10 timare, midis të cilave edhe për atë të kadiut dhe njërit të çeribashit, nuk thuhet se nga kush ishin dhuruar. Tridhjetepesë timare zotëroheshin nga një spahi veç e veç.¹³ Megjithatë, nëse merret parasysh konstatimi se çeribash i nahijes ishte Sylejmani¹⁴ (emri i tij në regjistër të timari i çeribashit nuk përmendet), del se 2 nga 35 timaret në fjalë zotëroheshin nga ky i fundit. Gjashtë timare zotëroheshin nga 2-5 spahinj. Në tri timare të tjera nuk ishin përfshirë fshatra, por ato përbëheshin nga spahinj të vjetër të krishterë, të cilët kishin bashtinat e tyre, kundrejt shlyerjes së obligimit ushtarak ndaj shtetit osman. Kështu, në timarin e parë ishin përfshirë 7 spahinj të krishterë, si:

¹⁰ *Опиумен пописен дефтер* Nq 4, 399-403.

¹¹ Skender Rizaj, *Historia e përgjithshme - Koha e re (1453-1789)*, Prishtinë, 1985, 53.

¹² Timaret, ziametet dhe një has, pavarësisht sasisë së të ardhurave vjetore, i kemi shënuar ashtu siç janë të evidentuara në regjistër.

¹³ *Опиумен пописен дефтер* Nq 4, në më shumë vende. Mezrat (trualishtet) ishin toka djerrë të fshatrave, dikur të banuara, por që ishin braktisur nga popullsia. Ato mund të punoheshin e të mbilleshin nga fshatrat fqinje, dhe ishin të regjistruara si të ardhura të timarit (*Historia e popullit shqiptar*, I, 518; Александр Матковски, v.c., 361).

¹⁴ *Тетово и тетовско низ историјата*, I, Тетово, 1982, 144, 147.

Gjurkoja, i biri i Kojës; Pavli, nip nga i vëllai i Gjarkos; Dimitri, i biri i Milovanit; Brajo, i biri i Dimitrit; Dushmani, i biri i Dimitrit; Nikolla, i biri i Dimitrit dhe Bozhidar, i biri i Dimitrit. Rrjedhimisht, këtë timar e përbënin xhaxhai dhe nipi, si dhe babai me katër djem.

Ata obligoheshin që për çdo vit nga një prej tyre të merrte pjesë në ekspeditat ushtarake. Në timarin e dytë ishin përfshirë po ashtu 7 spahinj, si: Nikolla, i biri i Brajkos, me vëllezërit e tij Dimitri dhe Vojnuku; Kostantini, i biri i Vllajçiqit dhe i vëllai i tij Raguta; si dhe Nakoja, i biri i Dragosllavit dhe i vëllai i tij Nikolla. Njëri nga ata duhej të merrte pjesë për çdo vit në ekspedita ushtarake si xhebëli. Në timarin e tretë bënin pjesë 9 spahinj të vjetër të krishterë: Miladini, i biri i Nenadit me djemtë e tij: Kragujin, Kostantinin dhe Jankun; i vëllai i tij Gjorgji me djemtë e tij: Nikollën dhe Dimitrin, si dhe Gjorgji, i biri i Kostantinit, me të birin e tij Dimitrin. Edhe në këtë rast, njëri nga ata duhej të merrte pjesë çdo vit në ekspedita ushtarake si xhebëli. Në regjistrin e viteve 1467-1468, janë të regjistruara edhe 1 has (ai i subashit Sylejman Beu), 2 ziamete, 1 vakëf dhe 2 mylqe (prona private).¹⁵

Në nahijen e Tetovës, pjesa dërmuese e timarlinjve që realizonin të ardhura më të mëdha nga timaret e tyre, në përputhje me ligjet osmane, shkonin në luftë të shoqëruar me një ose me disa *xhebëli* (kalorës). Timarlinjtë që realizonin të ardhura të vogla, ishin të pakët në numër dhe merrnin pjesë në luftë të vetëm, ndërsa spahinjtë e kështjellës së Sobrit shërbenin si ruajtës të saj.¹⁶

Në viset malore, banorët e fshatrave përreth caktoheshin t'i ruanin grykat nga sulmet e cubave. Këta rojtarë quheshin *derbenxhinj* (grykëtarë) dhe i ruanin udhëtarët, tregtarët, karvanët dhe titullarët e ndryshëm që kalonin nëpër grykat malore. Për shërbimet që ofronin, ata gëzonin disa lehtësime në të paguarin e taksave.¹⁷ Rrjedhimisht, dy fshatra derbenxhinjsh kishte edhe në

¹⁵ *Опширен пописен дефтер* № 4, në më shumë vende.

¹⁶ *Po aty*, në më shumë vende. Gjerësisht për këtë çështje shih: Selami Pulaha, *Pronësia feudale në tokat shqiptare (shek. XV-XVI)*, Tiranë, 1988, 226.

¹⁷ *Историја народа Југославије*, II, Београд, 1960, 27; Skender Rizaj, *Historia e përgjithshme ...*, 57.

nahijen e Tetovës. Njëri ishte fshati Veshallë, në veriperëndim të Tetovës, respektivisht në bjeshkët e malit Sharr. Ai bënte pjesë në kuadër të hasit të subashit të Tetovës, kurse numëronte 70 shtëpi. Megjithatë, me detyrën e ruajtësit të grykave ishin ngarkuar 25 kryefamiljarë, kurse të tjerët ishin të detyruar t'i paguanin taksa subashit. Fshati tjetër ishte ai i Mavrovës, në jugperëndim të Gostivarit, i cili zotërohej nga një spahi, kurse numëronte 20 shtëpi.¹⁸

Krahas derbenxhinjve, një pozitë të rëndësishme zinin edhe *doganxhinjtë* (ruajtësit e fajkonëve). Detyrat e doganxhinjve ishin të ndryshme: disa ishin të angazhuar që të zinin 1-2 fajkonë në vit, të përkujdeseshin dhe t'i stërvitnin ato, dhe më pas, përmes eprorit të tyre (çeribashit ose doganxhibashit), t'i dërgonin në oborrin e sulltanit. Të tjerë ishin të detyruar t'i ruanin foletë dhe fajkontë e vegjël, ndërsa quheshin *juvaxhi*. Doganxhinjtë, çofshin ata të krishterë ose myslimanë, pajiseshin me një berat të veçantë nga sulltani, përmes të cilit përcaktoheshin obligimet dhe lehtësirat për përmbushjen e detyrimeve të marra. Ata të cilët i realizonin obligimet përkatëse, fitonin lehtësira në të paguarit e taksave. Nga ana tjetër, nëse nuk arrinin që të realizonin obligimet përkatëse, ata duhej të paguanin një taksë të veçantë vjetore.¹⁹

Sipas regjistrimit të viteve 1467-1468, në timarin e çeribashit të nahijes së Tetovës, që besohet se ishte Sulejmani, ishin të regjistruar 100 doganxhinj (respektivisht familje) nga 19 fshatra të kësaj nahijeje, të cilët i paguanin taksa përkatëse eprorit të tyre.²⁰

¹⁸ Numrin e shtëpive do të nxirret duke mbledhur numrin e kryefamiljarëve me numrin e vejaneve si kryefamiljare. Megjithatë, në rastin e këtyre dy fshatrave, vejane si kryefamiljare nuk kishte të regjistruara. Nga ana tjetër, në fshatin e parë kishte të regjistruar 4 beqarë dhe në të dytin 2 beqarë (*Опишрен пописен дефтер* N° 4, 302-303, 366-367).

¹⁹ *Тетово и тетовско ...*, 141-143.

²⁰ Në timarin e çeribashit ishin të regjistruar 100 doganxhinj nga 19 fshatra të nahijes së Tetovës: Pallçishti (11), Vrutoku (10), Nikshenci (9), Leshnica (8), Strimnica (7), Otushishti (5), Zdunja (6), Novosella (6), Piroku - Pirgu (6), Reçani (5), Koshenci (5), Debreshi (4), Çellopeku (4), Zherovjani (3), Kopanica (3), Tenova (2), Altomani (2), Tudenci (2), Jançishti (2). Në timarin e çeribashit ishin përfshi edhe 5 doganxhinj nga fshatrat e vilajetit të Shkupit: Orlanca, Jazirca, Dërnkoeci, Gërçeci dhe Matka (*Опишрен пописен дефтер* N° 4, 395-398).

Njëherësh, në një fshat ishin regjistruar 4 *juvaxhi* në zotërim të *pashës*, dhe në dy fshatra 4 doganxhinj në zotërim të *mirmiranit* (*pasha* me dy *tuga*). Ata nuk ishin të ngarkuar me pagimin e taksave.²¹

Një kategori tjetër tejet e rëndësishme ishte ajo e *voj nukëve*, të cilët ishin kryesisht nga radhët e të krishterëve, por kishte edhe raste kur ata ishin nga radhët e myslimanëve. Voj nukët ndaheshin në dy kategori: në të sulltanit dhe në të thjeshtë. Të parët shërbenin në kalorësinë e sulltanit, i ruanin kuajt, i kositnin livadhet dhe bimët e tjera për ushqimin e kuajve pranë oborrit perandorak. Ata e shoqëronin kalorësinë perandorake gjatë ekspeditave ushtarake, duke u kujdesur për të. Voj nukët e thjeshtë zakonisht shërbenin si ruajtës të kuajve gjatë kohës së luftës. Nëse ishte e nevojshme, ata hapnin hendeqe, jepnin roje në vise të thella ose dërgoheshin si pararojë. Si kompensim për këtë shërbim, ishin të liruar nga të gjitha pagesat e rregullta ndaj shtetit. Disa studiues mendojnë se voj nukët ishin të armatosur me mburojë dhe shtizë. Ata ishin nën komandën e çeribashit, i cili varej nga sanxhakbeut.²²

Në nahijen e Tetovës, numri i voj nukëve arrinte në 37 veta, dy nga të cilët ishin myslimanë. Ata bënë pjesë në kuadër të timarit të çeribashit, ndërsa ishin nga fshatra 17 fshatra të ndryshme të nahijes. Njëherësh, siç thuhet në regjistër, ata i paguanin spahiut taksën e *yshyrit*.²³

Qyteti i Tetovës ishte i ndarë në dy lagje: të myslimanëve dhe të krishterëve. Lagjja e myslimanëve numëronte 41 familje, kurse ajo

²¹ Pashai kishte në zotërim 4 *juvaxhi* nga Dobrogoshti (Dobrogoshi), ndërsa mirmirani (*pasha*) nga 2 doganxhinj nga Kopanica dhe Dobrogoshti (Dobrogoshi). (*Po aty*, 395, 409-410). Mund të supozohet se bëhet fjalë për të njëjtin *pasha*, që duhet të ketë qenë bejlerbe i Rumelisë.

²² *Тетово и тетовско ...*, 145-146.

²³ Sylemani, i biri i Abdullahut, kishte në zotërim 37 voj nukë nga 17 fshatra të nahijes së Tetovës: nga Pallçishti i Poshtëm 7, nga Çerkovjani 5, nga Tearca 4, nga Çellopeku dhe Jançishti nga 3, nga Kopanica, Piroku (Pirgu) dhe Bërvenica nga 2, dhe nga Stajkoci, Pallatica, Reçica e Vogël, Meli, Jança, Barbosi (Barboshi), Novosella, Petrushina dhe Kalishti nga 1 (*Опишан пописан дефтер № 4*, 393-395).

e të krishterëve 180 familje, 16 beqarë dhe 43 të veja. Numri i përgjithshëm në të dyja lagjet, duke mos numëruar beqarët si kryefamiljarë, ishte 264 familje, respektivisht 264 shtëpi.²⁴

Konsiderohet se në shoqërinë osmane një familje numëronte prej 4 deri 8 anëtarë, ndërsa si mesatare merret familja me 5 anëtarë.²⁵ Në këtë kuadër, nëse në rastin e Tetovës merret një mesatare prej 5-6 anëtarësh, atëherë del se ky qytet numëronte rreth 1 300-1 600 banorë.

Hasin e subashit Sylejman Beu e përbënin qyteti i Tetovës dhe 7 fshatra.²⁶ Ziameti i Muhamet Beut numëronte 26 fshatra, por me gjasë dy nga ato Sellarca dhe Leshnica ishin pjesë fshatrash, meqë ato janë evidentuara edhe në dy timare përkatëse.²⁷ Ziameti i Mehmed Beut përbëhej prej 25 fshatrash, njëri nga të cilët me sa duket ishte pjesë fshati (Otushishti), meqë i njëjti ishte në zotërim edhe të një spahiu.²⁸ Në kuadër të një vakëfi bënte pjesë vetëm 1 fshat.²⁹ Njëri zotërim privat (*mylk*) përbëhej nga 2 fshatra të mëdha, ndërsa tjetri nga 3 fshatra, njëri nga të cilët me sa duket ishte pjesë fshati - Përsheci, meqë i njëjti ishte në zotërim edhe të një spahiu. Në kuadër të mylkut të fundit ishte edhe 1 mezër, por ajo ishte vënë në

²⁴ *Po aty*, 294-296.

²⁵ Ilber Ortaylı, *Familja në shoqërinë osmane*, Shkup-Prishtinë-Tiranë, 2014, 13.

²⁶ Fshatrat që përbënin hasin e subashit Sylejman Beut ishin: Leshka, Varvara, Sobri, Podbregu, Gostivari, Treboshi dhe Veshalla (*Онуиурен понуцен дефтер No 4*, 293-303).

²⁷ Fshatrat që përbënin ziametin e Muhamet Beut ishin: Barboshi, Pallatica, Sërmnova, Zhernovjani, Leshnica, Sallareva, Jedoarci, Novakovci, Bistrica, Morovishta (Pirgu - Piroku), Strimnica, Zhelina, Gajre, Turçani i Vogël, Zdunja, Zagradja, Bogovina, Banjica e Poshtme, Saraqina, Forina, Korita, Çajla, Rajanci, Sellarca, Jedoarci i Vogël dhe Pallçishti (*Po aty*, 303-318, 334, 389).

²⁸ Fshatrat që përbënin ziametin e Mehmed Beut ishin: Leshnica e Epërme, Kopanica, Rotinca, Raveni, Orçusha, Sushica, Siriçina, Tudenci, Vërbica e Vogël, Otushishti, Pallçishti i Epërm, Jellashniku, Nerashti, Bellovishta, Starosello, Çegrani, Novosella (në veriperëndim të Gostivarit), Balindolli, Kunova, Novosella (në jugperëndim të Tetovës), Kalishti, Dvorci, Çerkovjani, Leunova, Nikiforova (*Po aty*, 318-332).

²⁹ Është fjala për vakëfin e Seçuk Beut që e zotëronte imami Hizër, në kuadër të të cilit bënte pjesë vetëm fshati Lypjan me 12 shtëpi (*Po aty*, 404).

zotërim të një *imareti* si vakëf.³⁰ Tri fshatra: Gradeci, Nikishnica dhe Kalugjeri, që administrativisht i takonin nahijes së Tetovës, në fakt zotëroheshin nga një timarli i vilajetit të Shkupit, dhe ishin të regjistruara në pjesën e regjistrimit për këtë vilajet.³¹ Pra, gjithsej ishin 63 fshatra dhe 4 pjesë fshatrash, ndërsa fshatrat dhe pjesët e fshatrave të tjera ishin të përfshira në kuadër të timareve të nahijes së Tetovës, të cilës i takonin edhe 2 kisha.

Meqë pjesët e fshatit përbënin një fshat të vetëm, ne konsiderojmë se duhet të trajtohet kjo çështje me qëllim që të konstatohet përafërsisht numri i fshatrave që ndodheshin në kuadër të nahijes së Tetovës. Rrjedhimisht, duke e trajtuar çështjen e përmendur është vërejtur një larmi mënyrash e regjistrimit të fshatrave. Kështu, në raste të caktuara përmenden pjesët përkatëse të fshatit³² dhe në raste të tjera i njëjti fshat, me numër shtëpish dhe të ardhurash të ndryshme, është regjistruar dy ose tri herë, që do të thotë se bëhet fjalë për dy, përkatësisht tri pjesët e tij.³³ Në një rast është regjistruar njëra pjesë e fshatit dhe mungon pjesa tjetër e tij.³⁴ Ka dhe një rast specifik, ku është regjistruar fshati (Reçica) dhe dy pjesët e tij, mirëpo në regjistër është evidentuar edhe një vojnuk në Reçicë të Vogël, në timarin e Sylejmanit. Kjo na çon të mendojmë se bëhet fjalë për dy fshatra, se Reçica përbënte një fshat (Reçica e Madhe?!) dhe dy pjesët e fshatit me të njëjtin emër po ashtu përbënin

³⁰ Në kuadër të mylkut të Mehmed Beut, i biri i Mehmed Pashës, bënin pjesë dy fshatra: Vrapçishti me 242 shtëpi (familje) dhe 17 beqarë dhe Tumçevishti me 145 shtëpi dhe 6 beqarë. Mylku i Mahmud Beut, i biri i Mehmed Pashës, përbëhej nga tri fshatra: Gallata me 55 shtëpi dhe 3 beqarë, Pozharani me 40 shtëpi dhe 2 beqarë, Përsheci me 45 shtëpi dhe 2 beqarë, si dhe nga mezra Luzhan, e cila ishte vënë në zotërim si vakëf. (*Po aty*, 407-409).

³¹ *Po aty*, 480-482.

³² Pjesë fshatrash të regjistruara veç e veç në zotërim të feudalëve të ndryshëm: Selca nga katër pjesë; Ponorishti nga dy pjesë (*Po aty*, 338, 342, 357-359, 403).

³³ Fshatrat e njëjta të regjistruara nga dy herë: Leshnica, Sellarca, Jelodoli - ndoshta Jellovjani (?), Përsheci (është shënuar Prshovci dhe Proshevc). Fshati Otushisht ishte i regjistruar tri herë (*Po aty*, 305, 316, 323, 334, 351, 368-369, 376, 389).

³⁴ Është fjala për njëren pjesë të fshatit Peshtericë (*Po aty*, 403). Kjo nënkupton se ky fshat duhet të ketë pasur edhe pjesën tjetër të tij, por nuk dihet se cili e zotëronte atë.

një fshat (Reçica e Vogël?!).³⁵ Sido që të merret ky rast, për të mos e mbingarkuar punimin, emrat e fshatrave të evidentuara në feudet përkatëse, por që janë të pranishëm edhe te feudet e zotëruesve të doganxhinjve dhe të vojnukëve, nuk do t'i paraqesim si pjesë fshatrash, meqë bëhet fjalë për fshatra në të cilët gravitonin ata (vojnukët dhe doganxhinjtë).

Nga sa më sipër (shih edhe shënimet 32-35) rezulton se në nahijen e Tetovës kishte 1 fshat të regjistruar në dy pjesë, 1 fshat në katër pjesë, 4 fshatra ishin të regjistruara nga dy herë, 1 fshat tri herë, në një rast ishte regjistruar vetëm njëra pjesë e fshatit, si dhe 1 fshat dhe dy pjesët e tjera të këtij fshati (që siç është thënë më lart mund të numërohet si dy fshatra). Pra, bëhet fjalë për 21 pjesë fshatrash (përfshirë këtu edhe ato 4 pjesë fshatrash të përmendura më lart), që në fakt përbënin 9 ose 10 fshatra. Rrjedhimisht, po t'u shtohet këtyre 9-10 fshatrave edhe fshatrat e përmendura më lart (gjithsej 63) dhe 72 të tjera që ishin të shpërndara nëpër timaret e tjera të nahijes së Tetovës, rezulton se në të kishte gjithsej 144-145 fshatra.

Nga ana tjetër, 135 ose 136 fshatrat dhe 21 pjesë të fshatrave, siç i kemi trajtuar më lart (gjithsej 156), kishin madhësi të ndryshme. Me rastin e kategorizimit të tyre ne do të përdorim emërtimin fshat, ndërsa në poshtë shënime do t'i shënojmë ashtu siç janë të regjistruara në regjistër. Veç kësaj duhet theksuar se me rastin e regjistrimit janë evidentuar kryefamiljarët, gratë që u kishin vdekur burrat (vejanet kryefamiljare) dhe beqarët. Në të vërtetë, kryefamiljarët dhe vejanet kryefamiljare përfaqësonin numrin e shtëpive në fshat, kriter që e kemi përdorur në të gjitha rastet kur japim numrin e shtëpive në fshatra. Konsiderohet se numri i beqarëve nuk duhet marrë parasysh, pasi ata njëherë ishin të përfshirë në kuadër të familjes. Megjithatë, është vështirë të thuhet se kjo qasje ndaj “beqarëve” është e qëlluar, kur përllogaritet numri i popullsisë.

³⁵ Reçica dhe dy pjesët e tjera të këtij fshati (*Po aty*, 365-366, 384). Është e sigurt se që në këtë kohë (1467-1468) ekzistonin Reçica e Madhe dhe Reçica e Vogël, meqë kjo e fundit ishte evidentuar si e tillë me një vojnuk në timarin e Sylejmanit, që kishte në zotërim edhe vojnukë të tjerë nga disa fshatra të nahijes së Tetovës (*Po aty*, 393). Pra fshatin e përmendur me dy pjesët e tij do ta numërojmë si dy fshatra (Reçica e Madhe dhe Reçica e Vogël).

Kjo për faktin se termi “*mucerrred*”, përveç që ka kuptimin “beqar”, kishte edhe kuptimin “vetmitar” dhe “varfanjak”.³⁶ Sidoqoftë, duke numëruar kryefamiljarët dhe vejanet kryefamiljare, po japim numrin e fshatrave me numrin e shtëpive përkatëse. Kështu, njëzetedy (22) fshatra numëronin nga 1 deri 10 shtëpi;³⁷ tridhjetenëntë (39) nga 11 deri 20 shtëpi;³⁸ dyzetedy (42) nga 21 deri 40 shtëpi;³⁹ njëzetedy (22) nga 41 deri 60 shtëpi;⁴⁰ pesëmbëdhjetë (15) nga 61 deri 81 shtëpi,⁴¹

³⁶ Александар Стојановски - Драги Ѓоргиев, *Населби и население во Македонија – XV и XVI век*, Скопје, 2001, 6.

³⁷ Sërmnova (10), Bistrica (3), Rajanci (1), Jedoarci i Vogël (10), Tudenci (5), Novosella – në veriperëndim të Gostivarit (7), Novosella - në jugperëndim të Tetovës (10), Piskupia (4), Radusha (1), Brezna (9), Rasohaçi (10), Lashçe – Lahce (9), Pallçishti i Poshtëm (7), Jança (1), Petrushina (1), Tearca (4), Debreshi (4), Nikshenci (9), Koshenci (5), Tenova (2), Altomani (2), Peshtarica – njëra pjesë (5). Në këto fshatra ishin të regjistruar edhe 5 beqarë (*Опишурен пописен дефтер No 4*, në më shumë vende).

³⁸ Varvara (18), Sallareva (18), Novakovçi – Novaqe (11), Gajre (20), Zagradi (20), Saraqina (14), Çajla (13), Orçusha (14), Sushica (12), Siriçina (19), Vërbica e Vogël (11), Otushishti (12), Belovishti (19), Starosello (13), Çegrani (16), Kunova (12), Çerkojani (13), Nikiforova (19), Sanakosi (13), Selca – njëra pjesë (14), Selca – njëra pjesë (19), Trojani (13), Dërmniku (18), Liseci (18), Reçica – njëra pjesë (18), Reçica – njëra pjesë (17), Mavrova (20), Përsheci (19), Zaganoci (13), Setola (19), Stajkoci (11), Lomnica (18), Rakoeçi (15), Leshnica (18), Gorjani (20), Zlokuqani (20), Selca – njëra pjesë (14), Lypjani (12), Nikishnica (15). Në këto fshatra ishin të regjistruar edhe 35 beqarë (*Po aty*, në më shumë vende).

³⁹ Treboshi (36), Barboshi (39), Pallatica (25), Zherovjani (33), Jedoarci (27), Strimnica (39), Turçani i Vogël (35), Zdunja (21), Banjica e Poshtme (36), Korita (37), Kopanica (30), Rotinca (25), Raveni (34), Jeloshniku (32), Nerashti 31, Balindolli (26), Kalishti (26), Dvorci (24), Sellarca (26), Peçkova (35), Kërpanja (25), Selca – njëra pjesë (25), Bllaca (26), Smërdeshnica (36) Liseci (?) i Poshtëm (39), Koshenci i Epërm, Falishti (32), Hvalishti i Epërm (29), Otushishti (40), Jançishti (39), Botoçani (40), Otunja (22), Jelodoli - ndoshta Jellovjnani?! (32), Uzurmishti (23), Jazhinca (26), Çiprijani (21), Toplica (34), Zhilca (24), Radioci (23), Stençe (28), Pozharani (40), Kalugjeri (27). Në këto fshatra ishin të regjistruar edhe 64 beqarë (*Po aty*, në më shumë vende).

⁴⁰ Gostivari (51), Leshnica (53), Bogovina (43), Forina (42), Sellarca (41), Pallçishti (58), Pallçishti i Epërm (59), Meli (50), Vërtoku (46), Vëllkovia (45), Teova (52), Jelodoli - ndoshta Jellovjnani?! (55), Ponorishti - njëra pjesë (53), Ponorishti - njëra pjesë (59), Siniçani (52), Otushishti (54), Banjica e Epërme (44), Vërbica (42), Shemshova (52), Kamjani (60), Gallata (55), Përsheci (45). Në këto

pesë (5) nga 81 deri në afro 100 shtëpi,⁴² shtatë (7) nga 101 deri në afro 150 shtëpi.⁴³ Fshatrat më të mëdha ishin katër: Miletina (151 shtëpi dhe 7 beqarë), Dobroshti (181 shtëpi dhe 10 beqarë), Leshka (222 shtëpi dhe 11 beqarë) dhe Vrapçishti (242 shtëpi dhe 17 beqarë).⁴⁴

Po të merret mesatarja prej 5-6 anëtarë për familje, atëherë del se fshatrat me 1-20 shtëpi numëronin nga 5-6 deri më 100-120 banorë; fshatrat me 21-40 shtëpi numëronin mbi 100-120 deri më 200-240 banorë; fshatrat me 41-60 shtëpi numëronin mbi 200-240 deri më 300-360 banorë dhe fshatrat me 61-80 shtëpi numëronin mbi 300-360 deri në rreth 400-480 banorë, fshatrat me 81-100 shtëpi numëronin nga mbi 400-500 deri në rreth 600 banorë, fshatrat me 101-150 shtëpi numëronin nga mbi 500-600 deri më 750-900 banorë. Fshatrat më të mëdha të përmendura më lart, numëronin nga mbi 750-900 deri më 1200-1450.

Është me rëndësi të theksohet se me rastin e mbledhjes së numrit të kryefamiljarëve, vejaneve dhe beqarëve për më shumë fshatra që bënë pjesë në kuadër të një timari ose hasi në ndonjë rast ka mospërputhje të shumës së përllogaritur nga shumat respektive të fshatrave veç e veç. Për të evituar këtë lëshim që është bërë gjatë regjistrimit, ne do t'ju referohemi shumave për çdo fshat veç e veç. Mbi këtë bazë rezulton se në hasin e subashit Sylejman Beut kishte 797 shtëpi, në ziametin e Muhamet Beut 774 shtëpi, në ziametin e Mehmed beut 629 shtëpi dhe në timaret dhe mylqet e tjera kishte diç më shumë se 4 390 shtëpi. Pra, gjithsej kishte mbi 6 590 shtëpi. Nëse

fshatra ishin të regjistruar edhe 56 beqarë (*Po aty*, në më shumë vende).

⁴¹ Sobri, (70), Podbregu (66), Veshalla (70), Pîrgu - Piroku (63), Vratnica (70), Zhelina (62), Leshnica e Epërme (75), Gjergjevishti (63), Xhepçishti (66), Sllatina (68), Dobërdolli (75), Vica (75), Rogaçeva (63), Odri (79), Prelubishti (66). Në këto fshatra ishin të regjistruar edhe 47 beqarë (*Po aty*, në më shumë vende).

⁴² Reçani (83), Turçani i Epërm (85), Leunova (86), Dobrogoshi (96), Negotina (97). Në këto fshatra ishin të regjistruar edhe 18 beqarë (*Po aty*, 331, 335-336, 354-355, 362-363, 370-371).

⁴³ Çellopeku (130), Poroj (117), Reçica (123), Bërvenica (103), Urviçi (109), Tumçevishti (145), Gradeci (108). Në këto fshatra ishin të regjistruar edhe 40 beqarë (*Po aty*, 332-333, 353-354, 384-385, 387-388, 399-400, 406-407, 480-481).

⁴⁴ *Po aty*, 296-298, 356-367, 363-365, 404-407.

ky numër shumëzohet me 5-6 anëtarë për familje rezulton se numri i banorëve arrinte nga rreth 33 000 deri në afro 40 000 banorë. Këtij numri mund t'i shtohen edhe rreth 325 beqarë.

Në pjesën më të madhe të rasteve fshatrat e nahijes së Tetovës janë identifikuar dhe ekzistojnë edhe sot, pavarësisht se ndonjëri mund të ketë ndryshuar edhe emrin e tij. Megjithatë, një numër i caktuar i fshatrave nuk janë ubifikuar ose janë zhdukur gjatë shekujve.⁴⁵

Sundimi osman u përcoll edhe me procesin e islamizimit. Ai që diç më i fuqishëm në qytetin e Tetovës, ku njëra lagje ishte e banuar me myslimanë (41 shtëpi) dhe tjetra me të krishterë (223 shtëpi). Gjatë kësaj kohe (1467-1468), tre kryefamiljarë ishin të posaislamizuar. Në dy raste prindërit e tyre mbanin emra të krishterë (Hamza, i biri i Melkut; Hamza, i biri i Donçit). Në rastin e tretë, prindi i kryefamiljarit mbante emrin “Abdullah” (Ismaili, i biri i Abdullahut)⁴⁶ që do të thotë “rob i zotit”⁴⁷ dhe zakonisht konsiderohej personi i posaislamizuar.⁴⁸ Nga ana tjetër, nëse përllogaritet numri i banorëve, sipas kriterit të përmendur më lart, rezulton se nga rreth 1 300-1 600 banorë, sa kishte ky qytet, rreth 200-250 (15%) ishin myslimanë, kurse rreth 1 100-1 350 (85%) të krishterë. Për dallim nga Tetova, në fshatrat e nahijes së Tetovës islamizimi thuajse ende nuk kishte filluar. Në 4 fshatra numëroheshin

⁴⁵ Fshatra të paubifikuar ose të zhdukura: Sobri, Zlokuqani, Peshterica, Meli, Smërdeshnica, Dërmniku, Hvalishti i Epërm, Botoçani, Jedoarci i Vogël, Lypjani, Zaganoci, Petrushina, Nikishnica, Kallugjeri, Barboshi, Bistrica, Rajanci, Dobrogoshi (Dobrogoshti), Ponorishti, Rasohaçi, Çiprijani, Piskupia, Koshenci i Epërm, Vërbica, Vërbica e Vogël, Çerkovjani, Jança, Nikshenci, Altomani (*Po aty*, shih poshtëshënimet përkatëse në më shumë vende).

⁴⁶ *Po aty*, 293-296.

⁴⁷ Методија Соколки, *Исламизација у Македонији у XV и XVI веку*, in: “Историјски часопис”, XXII, Београд, 1975, 75-76; Muhamet Tërnavë, *Përhapja e islamizmit në territorin e sotëm të Kosovës deri në fund të shekullit të XVII*, in: *Gjurmime albanologjike*, seria e shkencave historike, IX-1979, Prishtinë, 1980, 49.

⁴⁸ Александар Стојановски, *Градовите на Македонија од крајот на XIV до XVII век*, Скопје, 1981, 86.

vetëm 11 kryefamiljarë myslimanë, nga të cilët dy kryefamiljarë ishin vojnukë.⁴⁹

Përkundër faktit se shumica absolute e popullsisë ishte e krishterë, nga radhët e saj kishte vetëm një spahi. Është fjala për Manolin që kishte në zotërim një timar prej dy fshatrash.⁵⁰ Tre zotërues timarësh ishin të krishterë të posaislamizuar. Për njërin, i cili quhej Mehmed, thuhet se ishte “mysliman i ri”. Spahiu i dytë quhej Mustafa, i biri i Filipit, ndërsa i treti Sylejman, i biri i Abdullahut.⁵¹ Këta shembuj tregojnë se shumica absolute e bujarëve të vegjël vendas ishin privuar nga e drejta e zotërimit të timareve ose ishin konvertuar në fenë islame, ose të paktën ishin konvertuar fëmijët e tyre.

Një problem më vete paraqet çështja e përkatësisë etnike e banorëve të nahijes së Tetovës, meqë në regjistër janë evidentuar vetëm emrat e kryefamiljarëve. Pra, në bazë të këtyre emrave dhe të emrave të prindërve të tyre (patronimeve), mund të bëhet përpjekje që të nxirret në pah karakteri etnik i popullsisë që banonte aty. Megjithatë, kjo çështje është mjaft komplekse, për shkak të rrethanave nëpër të cilat kishin kaluar arbit gjatë mesjetës. Në të vërtetë, arbit, gjatë periudhës para osmane, duke qenë në kuadër të shtetit bizantin dhe në etapa të caktuara nën sundim bullgar dhe atë serb, (por edhe nën ndikimin që vinte nga Papati, sidomos viset veriperëndimore - Q. D.), në regjistrat osmanë të shek. XV-XVI, janë regjistruar me emra karakteristikë arbërorë, si dhe me emra të krishterë të sferës latino-romane dhe greko-bizantine dhe nyje shqese të shqipes, që dallojnë nga emrat me forma sllave. Veç kësaj, duke filluar nga shek. XIII, arbit e besimit ortodoks qenë pagëzuar me emra tipikë sllavë dhe të krishterë të sferës greko-bizantine, ashtu sikurse serbët, bullgarët, vllehtë dhe minoritete të tjera. Për këtë arsye, për arbit e ritit ortodoks është e pamundur të

⁴⁹ Në Vëllkovi kishte 6 kryefamiljarë myslimanë, në Dërmnik 3, dhe nga një kryefamiljar (vojnuk) të besimit mysliman ishin regjistruar në Bërvenicë dhe në Novosellë (*Onuupen nonucen deqmep Ng 4*, 293-296).

⁵⁰ Timari i Manolit përbëhej nga fshatrat Poroj dhe Dobrogosh (*Po aty*, 353-355).

⁵¹ *Po aty*, 353-355.

nixirret përkatësia e saktë etnike, ashtu siç nuk mund të përcaktohet përkatësia etnike e shqiptarëve myslimanë në shekujt e mëvonshëm, meqë si pjesëtarë të besimit islam mbanin emra orientalë-islamë. Dhe një aspekt tjetër për arbrit ortodoksë është fakti se kisha sllave, edhe pas vendosjes së administratës osmane, e vazhdoi veprimtarinë e saj fetare, duke i pagëzuar fëmijët e tyre me emra tipikë sllavë dhe të krishterë me forma sllave, deri në gjysmën e parë të shek. XVII, kur filloi të dobësohet veprimtaria e saj.⁵²

Një çështje tjetër mbi të cilën duhet vënë theksin është edhe ajo e deshifimeve dhe e transkriptimeve nga studiuesit sllavë, të cilët kanë botuar regjistra osmanë, duke i përthyer në gjuhët sllave përkatëse, midis të cilëve është edhe ai që i referohemi ne, i përkthyer në maqedonisht. Paleografët respektivë, gjatë deshifrimit të regjistrave, siç ka konstatuar studiuesi Iljaz Rexha, emrat e të krishterëve, por edhe ata sllavë, që i mbanin edhe kryefamiljarët arbërorë dhe prindërit e tyre, që ishin të regjistruar me nyjat shqese të shqipes **i** dhe **a**, si p.sh. *Aleksi, Petri e Petr, Pavli, Tusha* etj., i kanë transkriptuar dhe përshtatur me forma popullore sllave, si: *Aleksa, Petre, Pavle, Tosha* etj. Po ashtu edhe emrat tipikë sllavë, me forma të shqipes, si: *Bojki, Gjurki, Raki, Stajki, Vladi* etj., i kanë transkriptuar dhe përshtatur në frymën e gjuhës sllave, si: *Bojko, Gjurko, Rajko, Stajko, Vladko* etj. Gjithashtu, mund të përmenden edhe disa shembuj ku antroponimet dhe patronimet arbërore nuk janë deshifruar në mënyrë të saktë nga studiuesit e përmendur: *Tominko* si *Pomenko*, *Jano* si *Janko*, *Lazor* si *Lazar*, *Pulo* si *Bojo*, *Rad e Radi* si *Rade* etj. Nga këta shembuj mund të shihet se të krishterët, të regjistruar me forma të shqipes, janë përshtatur në transkriptim me forma sllave, ashtu siç janë përshtatur edhe një sërë antroponimesh dhe patronimesh karakteristike arbërore.⁵³ Kështu, është zvogëluar dukshëm fondi i emrave të krishterë dhe sllavë, nga aspekti etnik, që i kanë mbajtur arbrit ortodoksë, si dhe emrat karakteristikë të tyre, në nahijen e Tetovës.

⁵² Iljaz Rexha, *Vendbanimet dhe popullsia albane e Kosovës (sipas defterëve osmanë të shekullit XV)*, Prishtinë, 2016, 36-37.

⁵³ *Po aty*, 39-40, 65, 68.

Në funksion të objektivitetit, në regjistrin të cilit i referohemi ne, bënë përjashtim emri *Dimitri*,⁵⁴ i cili është transkriptuar në këtë formë, pra me një shquese të shqipes. Po ashtu, krahas emrit Lazar, në disa raste haset e transkriptuar edhe forma tjetër e këtij emri - *Lazor*; si dhe krahas emrit Janko, hasen të transkriptuara edhe format tjera të këtij emri, si *Jane*, *Janosh* dhe *Jançe*.⁵⁵

Në kuadër të problematikës në shqyrtim duhet përmendur edhe faktin se emrat duhet marrë me rezervë, për shkak se midis etnive të ndryshme të Ballkanit ekzistonin ndikime të ndërsjella, ashtu që emra të njëjtë hasen si te etniteti arbëror, ashtu dhe te etnitetet e tjera. Për këtë arsye, asnjëherë nuk mundet që me saktësi të plotë, në bazë të emrit personal të individit përkatës, të përcaktohet edhe përkatësia e tij etnike. Kjo vlen sidomos për emrat e krishterë që ishin të përhapur te të gjithë etnitë e Ballkanit.⁵⁶ Një shembull tipik mund të merret nga regjistri përkatës për nahijen e Tetovës, ku emri Dimitri shoqërohet me apelativet përkatëse etnike: *Dimitri Arbanas*, *Dimitri Serbi*, *Dimitr-i*, i biri i *Vllah*-ut etj.⁵⁷

Në rrethana të këtilla mjaft komplekse, është e arsyeshme t'i referohemi ballkanologut Konstantin Jireček, i cili, duke analizuar emrat në *krisobulën* e Stefan Deçanit (1330) dhe në *regjistrin kadastral venedikas* të Shkodrës (1416), thekson se nga emrat personalë të arbërve mesjetarë mund të shihet se bëhet fjalë për popullsi të vjetër të krishterë, me kulturë qytetare, që ishte më afër grekëve bizantinas dhe romanëve dalmatin, sesa të sllavëve. Sipas tij, emrat më të shpeshtë arbërorë ishin: *Alexa* (arbërisht *Lesh*), *Andreas*, *Bencho* (*Benedictus*), *Costantinus*, *Dminko* (*Dominicus*), *Dmitr* (*Demetrius*), *Giergi*, *Gin* ose *Ghin*, *Gon* ose *Jon* (poashtu *Jovan*), *Lazar*, *Leo*, *Marin*, *Marko*, *Mauricius* (*Morichi*), *Mihael*, *Peter*, *Paul*, *Pelegrin*, *Sergius*, *Stephan*, *Zacharias* dhe ngjashëm. Ndërsa

⁵⁴ *Опишурен пописен дефтер* № 4, në më shumë vende.

⁵⁵ *Po aty*, në më shumë vende.

⁵⁶ Krh.: Драги Ѓорѓиев, *Населението во македонско-албанскиот граничен појас (XV-XVI век)*, Скопје, 2009, 88.

⁵⁷ *Опишурен пописен дефтер* № 4, 306, 399, 404.

nga emrat sllav përmend: *Dabizhiv, Radomir, Radogost, Bogdan, Vojin, Vlad, Golem*.⁵⁸

Në nahijen e Tetovës, krahas antroponimeve dhe patronimeve sllave, si: *Bogdan, Bogosllav, Bozhidar, Bozhiq, Branisllav, Cvetko, Dabizhiv, Dobre, Dobrosllav, Dobrosllava, Dragan, Dragosllav, Miladin, Milica, Mirosllav, Petko, Radosllav, Radosllava, Stojko, Vlad-o, Vladisllav* etj., hasen edhe antroponime dhe patronime vllahe, si: *Dançul, Shishman, Vllah, Vllash, Vllajko, Vllajço* etj. Se në çfarë mase ishin të përhapur emrat (antroponimet dhe patronimet) që kryesisht i mbanin arbit, jemi përpjekur që këtë ta argumentojmë përmes numrit të vendbanimeve në të cilat ishin të regjistruar emrat përkatës, shifra të cilat do të jepen në poshtëshënime. Me këtë rast, mund edhe të na jetë përvjedhur ndonjë lëshim, prandaj çdo vërejtje dhe plotësim nga opinioni shkencor, do të ishin të mirëseardhura dhe do të kontribuonin në ndriçimin sa më objektiv të kësaj çështjeje. Po ashtu e shohim të arsyeshme të vëmë në pah se në kuadër të numrit të vendbanimeve (përfshirë këtu edhe pjesët e tyre veç e veç), ku ishin të shpërndarë emrat përkatës do të bëjë pjesë edhe qyteti i Tetovës. Rrjedhimisht, në nahijen e Tetovës, hasen edhe disa nga emrat e përmendur më lart nga Jireçeku që i mbanin kryefamiljarët arbërorë dhe prindërit e tyre (antroponimet dhe patronimet). Kështu, në numër të madh ishin emrat *Dmitr* (në formën *Dimitri*), *Jovan, Stephan* (kryesisht në formën *Stepan* dhe rrallë në formën *Stefan*), *Peter* (në formën *Petre*), *Jon* (në format *Jon, Jonç-o/e* e *Jonko*);⁵⁹ në numër të konsiderueshëm: *Gin (Gjin)* në format *Gin, Gen-e/o* e *Genç-e, Gon (Gjon), Lazar, Marko*⁶⁰, në numër më të vogël: *Mihael* (në format *Mihail* dhe *Mihal*), *Costantinus* (në format *Kostantin* dhe *Kostadin*),

⁵⁸ *Зборник Константина Јиречека*, II, уредник Георгије Острогорски, Београд, 1962, 50.

⁵⁹ Emri *Dimitri* ishte i pranishëm në më shumë se 110 vendbanime, emri *Jovan* në më shumë se 100 vendbanime, emri *Stephan* në rreth 90 vendbanime, emri *Petri* në afro 70 vendbanime dhe emri *Jon* në rreth 50 vendbanime (*Описилен пописен дефтер* Nq 4, në më shumë vende).

⁶⁰ Emri *Gin* ishte i përhapur në rreth 25 vendbanime, ndërsa emri *Lazar* në më shumë se 20 vendbanime të ndryshme, emrat *Gon* dhe *Marko* në rreth 35 vendbanime të ndryshme (*Po aty*, në më shumë vende).

Andreas (në formën *Andreja*), *Giergi* (*Gjergj*) në formën *Gerg*⁶¹ dhe në numër simbolik: *Aleksa*, *Lesh* (në formën *Lesh-ko*).⁶² Nga ana tjetër, në numër më të madh ishte i përhapur emri *Nikolla*⁶³ që, sipas studiuesit Muhamet Tërnavë, “përdorej padyshim nga banorët arbërorë”.⁶⁴ Emër i përhapur në mesin e arbërve ishte *Pulo*, por që në regjistër është transkriptuar në formën sllave *Bojo*.⁶⁵ Në një numër të kufizuar vendbanimesh ishte i pranishëm emri karakteristik i formës shqipes *Proj*, që në regjistër haset në format *Projo* dhe *Projçe*.⁶⁶ Në një numër të kufizuar vendbanimesh haset edhe forma tjetër e këtij emri, me formatin sllav *ko*, *Projko*.⁶⁷ Emri *Burrnik* që në regjistër është transkriptuar në formën *Tornik* po ashtu haset në numër të kufizuar vendbanimesh.⁶⁸ Midis rasteve të tjera, mund të veçohet emri sllav, me forma të shqipes, *Bojki*, por që është transkriptuar në formën sllave *Bojko*, ndërsa ishte i përhapur në shumë vendbanime.⁶⁹ Në mesin e shumë emrave të tjerë të krishterë ose sllavë që i mbanin arbrit e kësaj nahijeje, duhet theksuar se një kategori tjetër emrash hasen me mbaresat e gjuhës shqipe: **a, an, ash, esh, osh, ush**,⁷⁰ si

⁶¹ Emrat e përmendur në tekst ishin të pranishëm në rreth 10-20 vendbanime të ndryshme (*Po aty*, në më shumë vende).

⁶² Emrat e përmendur në tekst ishin të pranishëm nga rreth 2 deri në rreth 5 vendbanime të ndryshme (*Po aty*, në më shumë vende).

⁶³ Emri *Nikolla* ishte i pranishëm në më shumë se 125 vendbanime (*Po aty*, në më shumë vende).

⁶⁴ Muhamet Tërnavë, *Popullsia e Kosovës gjatë shekujve XIV-XVI*, Prishtinë, 1995, 120-121.

⁶⁵ Emri *Bojo* ishte i pranishëm në mbi 40 vendbanime (*Опишурен пописен дефтер Nq 4*, në më shumë vende). Krh.: Iljaz Rexha, v. c., 68.

⁶⁶ Emri *Proj*, në format *Projo* dhe *Projçe*, ishte i pranishëm në rreth 7 vendbanime (*Опишурен пописен дефтер Nq 4*, në më shumë vende). Atë e trajton si emër vetjak arbëror: Qemal Murati, *Dëshmime onomastike për autoktoninë e shqiptarëve në trojet etnike të tyre në Maqedoni*, Tiranë, 1993, 86.

⁶⁷ Emri *Projko* ishte i pranishëm në më pak se 10 vendbanime (*Опишурен пописен дефтер Nq 4*, në më shumë vende). Krh.: Iljaz Rexha, v. c., 39.

⁶⁸ Emri *Tornik* ishte i pranishëm në afro 10 vendbanime (*Опишурен пописен дефтер Nq 4*, në më shumë vende). Krh.: Iljaz Rexha, v. c., 68.

⁶⁹ Emri *Bojko* ishte i pranishëm në rreth 60 vendbanime (*Опишурен пописен дефтер Nq 4*, në më shumë vende). Krh.: Iljaz Rexha, v. c., 39.

⁷⁰ Krh.: Iljaz Rexha, v. c., 14, 109-110.

p.sh.: *Bogoja, Bratan, Petrash, Malesh, Radosh, Bogush, Petrush etj.*⁷¹

Krahas rasteve të sipërpërmendura, në nahijen e Tetovës hasen edhe emra tipikë ose që mund të cilësohen si arbërorë. Midis tyre, më të përhapur ishin *Koja* (në format *Koj-o, Koj-ço* dhe *Koj-çin*) dhe *Melo* (në format *Melo* dhe *Melko*) që ishin të pranishëm në një numër të madh vendbanimesh.⁷² Ndërsa, emrat *Nika* (në në formën *Nik-o* dhe *Nik-sha*), *Dushman*, *Dika* (në formën *Dik-o*) *Martin* hasen në një numër më të vogël vendbanimesh.⁷³ Në raste të rralla, nga 1-2 deri në më pak se 10 vendbanime të ndryshme, hasen këta emra karakteristikë që i mbanin arbit, si: *Leka, Kola, Progoni, Tanushi, Zguri, Bali*,⁷⁴ *Shoku, Lale, Lalush*,⁷⁵ *Daci, Gega, Dashi, Dukagjini, Dola, Tole*⁷⁶ dhe shumë emra të tjerë.

Në raste të caktuara janë evidentuar apelativet në vend të mbiemrit, si: *Arbanas* dhe *Arnaut/d* (*Lazar Arbanas, Gjuro Arbanas, Dimitri Arbanas, Nenaç Arbanash, Gon Arbanas, Dano Arbanas,*

⁷¹ *Ониуилен пописен дефтер Nq 4*, në më shumë vende.

⁷² Emrat e përmendur në tekst ishin të pranishëm në rreth 50 vendbanime të ndryshme (*Ониуилен пописен дефтер Nq 4*, në më shumë vende). *Koja* radhitet në mesin e emrave arbërorë (Selami Pulaha, *Popullsia shqiptare e Kosovës gjatë shek. XV-XVI*, Tiranë, 1983, 59), ashtu sikurse emri *Melo* (Qemal Murati, *Dëshmime onomastike...*, 105).

⁷³ *Nika* në mbi 20 vendbanime, *Dushman-i* në mbi 15 vendbanime, *Dika* në rreth 15 vendbanime dhe *Martin-i* në mbi 10 vendbanime (*Ониуилен пописен дефтер Nq 4*, në më shumë vende). Këta emra radhiten në mesin e emrave arbërorë me sa vijon: *Nika* (Selami Pulaha, *Popullsia shqiptare e Kosovës ...*, 25, 59), *Dushman-i* (Adem Handžić, *Nekoliko vjesti o Arbanasima na Kosovu i Metohiji sredinom XV veka*, in: "Simpozium për Skënderbeun - Simpozijum o Skenderbegu", 9-12 maj 1968, Prishtinë - Prishtina, 1969, 201-209), *Dika* (Qemal Murati, *Dëshmime onomastike...*, 70), si dhe *Martin-i* (Ramiz Abdyli, *Shqiptarët e Maqedonisë sipas të dhënave të defterëve të shek. XV-XVI*, Shkup, 1994, 134).

⁷⁴ *Ониуилен пописен дефтер Nq 4*, 301-302, 310, 316, 321, 324, 329, 350, 354, 362, 372, 375-376, 405-406, 408. Krh.: Qemal Murati, *Dëshmime onomastike ...*, në më shumë vende.

⁷⁵ *Ониуилен пописен дефтер Nq 4*, 303, 353, 364, 383. Krh.: Iljaz Rexha, v. c., 62, 65, 68.

⁷⁶ *Ониуилен пописен дефтер Nq 4*, 294, 307, 315, 338, 363-364.

Martin Arbanas, Pejo Arbanas, Gon Arnaud, Dola Arnaud, Nikolla Arnaud, Nikolla Arnaud, Pavle Arnaud, Gjijn Arnaud).⁷⁷

Emrat karakteristikë të arbërve paraqiten në simbiozë me emra të krishterë (*Nikolla*, i biri i *Koj-ës*; *Dimitri*, i biri i *Nik-ës*; *Jovan-i*, i biri i *Leshk-ut*; *Gin-i*, i biri i *Pavli-t*; *Nikolla*, i biri i *Gon-it*; *Gon-i*, i biri i *Andrea-s*; *Stepan*, i biri i *Dik-ës*; *Nikolla*, i biri i *Progon-it*, *Nikolla*, i biri i *Gin-it*; *Dimitri Dushman*, *Nikolla*, i biri i *Arbanas-it*; *Nik-a*, i biri i *Dimitri-t*; *Jovan-i*, i biri i *Gin-it*; *Nikolla Arnaud-i*; *Jovan-i*, i biri i *Gerg-it*; *Luka*, i biri i *Gon-it* etj.); me emra sllavë (*Dushan-i*, i biri i *Leshk-ut*; *Bozhidar-i*, i biri i *Proj-it*; *Gin-i*, i biri i *Radosllav-it*; *Nik-a*, i biri i *Radosllav-it*; *Dobrosllav-i*, i biri i *Dik-ës*; *Dabizhiv-*, i biri i *Progon-it*; *Miladin-i*, i biri i *Progon-it*; *Cvetko*, i biri i *Kol-ës*; *Vlatko*, i biri i *Gin-it*; *Koj-a*, i biri i *Novak-ut*; *Gon-i*, i biri i *Vlatko-s*; *Bogdan-i*, i biri i *Dushman-it*; *Dushman-*, i biri i *Radosllav-it*; *Radosllav-i*, i biri i *Gon-it*; *Dragosllav Gerg-i*; *Radosllavi-i*, i biri i *Lek-ës*; *Novak-u*, i biri i *Lek-ës*; *Stojko Gon-i*; *Nik-a*, i biri i *Milan-it*; *Bogdan-i*, i biri i *Progon-it*; *Gon-i*, i biri i *Bozhin-it*; *Vladisllav Dik-a*; etj.), si dhe me emra vllleh (*Nik-a*, i biri i *Vllajç-it*; *Dushman-i*, i biri i *Dançul-it*; *Dançul-i*, i biri i *Dac-it*; *Vllajk-u*, i biri i *Koj-ës* etj.). Nga ana tjetër, nuk mungonin rastet kur antroponimi dhe patronimi ishin që të dy tipikë arbërore (*Lik-a*, i biri i *Gin-it*; *Dushman-*, i biri i *Dik-ës*; *Kol-a*, i biri i *Arbans-it*; *Gin-i*, i biri i *Gon-it*; *Lek-a*, i biri i *Gerg-it* etj.).⁷⁸

Në mesin e spahinjve të vjetër (zotërues të bashtinave), siç janë përmendur më lart, ishin të pranishëm antroponime dhe patronime karakteristike që i mbanin në veçanti arbit, si: *Koja*, *Pavli*, *Dimitri*, *Dushmani*, *Nikolla*, *Kostantini*.⁷⁹

Po ashtu, është karakteristikë se emri *Muhamed*, që e mbanin një zaim dhe një spahi, ky i dyti ishte evidentuar me një shquese i të shqipes - *Muhamedi*. Emri *Mehmed*, që e mbanin një zaim dhe gjashtë spahinj, njëri nga këta të fundit ishte evidentuar *Mehmedi*.⁸⁰

⁷⁷ *Po aty*, 294-297, 305-306, 308, 313, 331-333, 336, 358, 362-363, 375, 401, 480.

⁷⁸ *Po aty*, në më shumë vende.

⁷⁹ *Po aty*, 395.

⁸⁰ *Po aty*, 303, 340, 344, 355, 360, 367, 382, 404, .

Ngjashëm ishte situata edhe në mesin e banorëve të paktë myslimanë. Kështu, përderisa në Tetovë ishte i regjistruar emri *Mehmed*, në një fshat të nahijes së Tetovës ishte i evidentuar *Mehmedi*.⁸¹

Autoktonia dhe prania e arbërve në nahijen e Tetovës, mund të mbështetet, aq sa është e mundur, edhe në prova nga fusha e toponimeve. Pavarësisht, se treva e Tetovës disa shekuj gjatë mesjetës i ishte ekspozuar sllavizmit të toponimeve në kohën e sundimit bullgar dhe serb, një numër i caktuar prej tyre megjithatë kishte arritur të mbijetonte, duke ruajtur etimologjinë arbërore. Rrjedhimisht, një numër i caktuar toponimesh që janë evidentuar në regjistrin e viteve 1467-1468, janë me etimologji shqiptare. Radhisim këtu vendbanimet: *Gajre*, *Përshëc*, *Poroj*,⁸² *Balindoll*, *Bllacë*, *Bozovcë*, *Çajla*, *Xhepçisht*, *Leshkë*, *Leshnicë*, *Lomnicë*, *Mel*, *Nikshnicë*, *Trebosh*, *Veshallë*, *Vrapçisht* etj.⁸³

Mbi bazën e toponimeve shqiptare dhe në veçanti të emrave që në përgjithësi i mbanin arbit, siç janë trajtuar më lart, del se ata ishin të pranishëm në shumicën e vendbanimeve të nahijes së Tetovës. Njëherësh në vendbanime të kësaj nahijeje ishin të pranishëm edhe sllavët dhe vllehtë, por arbit me siguri përbënin shumicën e popullsisë. Megjithatë, përqindja e tyre është e pamundur të caktohet. Kjo për shkakun se madje në vendbanime të caktuara hasen emra tipikë për të dy, përkatësisht për të tri etnitë. Në këtë kuadër po radhisim vetëm disa shembuj për emrat më tipikë të këtyre etnive: kështu p.sh. në lagjen e krishterë të Tetovës, midis kryefamiljarëve, ishin të regjistruar edhe *Gon Arnaud*-i dhe *Radoja Serb*-i, në Pirok: *Nenaç Arbanash*-i dhe *Gjuro Serb*-i; në Zhelinë: *Nikolla*, i biri i *Progon*-it, *Rdosllav Serb*-i, *Bojo*, i biri i *Dançul*-it; në Leunovë: *Nikolla Arnaut*-i dhe *Pejo Serb*-i; në Çellopek: *Martin Arbanas*-i dhe *Dançul*-i, biri i *Todor*-it; në Poroj: *Kol*-a, i biri i *Arbananas*-it dhe *Bogdan Serb*-i; në Tumçëvisht: *Pejo*, i biri i *Arbanas*-it dhe *Nikolla Serb*-i; në Gradec: *Gjin Arnaut*-i dhe *Vllajçe*

⁸¹ *Po aty*, 294, 345.

⁸² Iljaz Rexha, v. c., 60, 65.

⁸³ Qemal Murati, *Dëshmime onomastike ...*, 10-11, 13-14, 17-18, 20-21, 25-26.

Trajana, si dhe raste të tjera. Dukuria e pranisë së emrave të tjerë karakteristikë të etnive të përmendura karakterizon edhe shumë vendbanime të tjera të nahijes së Tetovës.⁸⁴

Përfundimi

Nahija e Tetovës bënte pjesë në kuadër të pashasanxhakut të Shkupit, kurse në krye të saj qëndronte subashi, i cili kishte në zotërim hasin përkatës. Qendër administrative ishte qyteti i Tetovës. Sistemi timar përbënte bazën e sistemit ushtarak të spahinjve, të cilët, varësisht nga të ardhurat që realizonin nga timaret, shlyenin obligimet ndaj shtetit. Doganxhinjtë kujdeseshin për rritjen dhe stërvitjen e fajkonëve, kurse derbenxhinjtë i siguronin rrugët që kalonin nëpër gryka malore, pranë të cilave ndodheshin fshatrat e tyre. Shumica dërmuese e banorëve i përkisnin fesë së krishterë dhe vetëm një pakicë e vogël fesë myslimane.

Megjithatë, pjesa më e madhe e timarlinjve ishin myslimanë, ndërsa veç një ishte i krishterë dhe disa spahinj të vjetër kishin në zotërim vetëm bashtinat e tyre. Kryefamiljarët ishin të regjistruar sipas përkatësisë fetare, prandaj duke analizuar përhapjen e emrave midis popullsisë, rezulton se arbitrit mbanin emra të sferës latino-romane dhe emra të sferës greko-bizantine dhe sllave. Kryefamiljarët dhe prindërit e tyre arbërorë, mbanin edhe emra karakteristikë dhe tipikë të sferës shqiptare, si dhe emra të krishterë dhe sllavë me nyja të gjuhës shqipe **i** dhe **a**, apo me mbaresat e gjuhës shqipe: **an**, **ash**, **esh**, **osh**, **ush**. Këta shembuj dhe prania e një numri të caktuar toponimesh arbërore, provojnë autoktoninë dhe praninë shumicë të arbërve në nahijen e Tetovës.

⁸⁴ *Опшнрен пописен дефтер* № 4, 294-295, 308, 331, 332-333, 309, 353-354, 406, 407.